

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: 1. Del : 1812-42

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "1. Del : 1812-42", i Heiberg, Johanne Luise: *1. Del : 1812-42*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 136. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibfr05val-shoot-idm139983404020848/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: 1. Del : 1812-42

bliver det tildeels Dig, som kommer til at raade for alt Sligt; og det vil neppe blive Dig med Din fine Tact for alt det Skjønne vanskeligt at træffe de rette Grændser saavel heri, som i alt Andet. — — Men ogsaa om andre Ting ønsker jeg at kjende dine Tanker. Jeg har forstaaet Slutningen af Dit Brev saaledes, som om Du vilde lade mig gjøre et og andet dybt Blik ind i Dit Indre. Hold endelig Ord! jeg ønsker intet højere end at kjende enhver Fold og enhver Krog i Din dybsindige Character. God Nat! Tænk venlig paa

Din Brøder."

10 Denne Underskrift, „Brøder“, har Hentydning til, at fra det Øieblik, jeg kom i Heibergs Moders Hus, spagtes der med, at vi vare sammenbragte Børn. Man kaldte mig altid Søster og jeg ham Brøder. Det angrede mig ofte, at Heiberg sætte mig saa høit og havde saa store Tanker om min Character. Jeg havde alt i mit unge Liv erfaret, hvor bittert det er at vækkes af slige Illusioner. Ogsaa denne Frygt meddelte jeg ham skriftligt, ikke paa Skromt, men af mit fulde Hjerte. Jeg gik ved Tanken om, at han en-

15 gang maatte sige sig selv, at han dog havde taget fejl af mig. Saaledes fortsatte vi nu Resten af Vinteren denne hemmelighedsfulde Correspondance i Bordskuffen, der snart indeholdt Spøg, snart Alvor, men alle hans Sedler kom ind paa, at jeg dog vilde bestemme, naar vor For-

ening skulde finde Sted.

HERTZ OG SCRIBE.

En Middag kom Heiberg sildigere end sædvanligt og undskyldte sig med, at han var staaet saa sildigt op og dog ikke kunde gaa ud, før hans Forret-

25 ninger vare tilendebragte. Han havde saa godt som slet ikke sovet om Natten. „Da jeg kom herfra i Aften“, vedblev han, „som I vide, var meget sildigt, laa der en anonym Bog paa mit Bord.“ — „Den duede vel ikke noget?“ sagde hans Moder. „Det var ogsaa min første Tanke.“ vedblev han, „jeg gik i Seng og tænkte: det er vist tidsnok at læse den i Morgen. Inden jeg sluk-

30 kede Lyset, vilde jeg kigge lidt paa Begyndelsen, og nu læste og læste jeg videre og vilde neppe tro mine egne Øine.“ — „Var den da god?“ spurgte vi. Med et bevæget, vibrerende Træk om Munden, som altid indfandt sig, naar Heiberg blev henrevet af Noget, svarede han: „Ja, over al Forventning god; jeg er endnu ganske opfyldt af denne mærkelige Bog. Jeg har den

35 her og glæder mig til at læse den for Eder i Aften.“ Da Lampen var tændt, Gardinerne trakne for Vinduerne, og Heibergs Moder og jeg sad ved Bordet hver med sit Haandarbejde, læste Heiberg „Gjenganger-Breve eller poetiske

Epistler fra Paradis" for os. Har Du, som løser, hvad jeg her har ned-
skrevet, ikke læst denne Bog, saa skynd Dig at læse den, og Du vil da bedst
forstaa vor Glæde, vor Forundring ved denne Aftens Nydelse. Og har Du
læst den, da læs den end igien, og forlyst Dig ved disse Rhythmers Dans, ved
denne Lug af Muser og Græter. Faa Bøger have gjort en saadan Opsigt som
„Gjenganger-Brevene". Der blev i lang Tid ikke talt og skrevet om Andet end
denne mærkelige Nyhed i Literaturen. Man udtænkte sig i Gæmlinger om,
hvem der vel hos os var istand til at skrive et Digt, hvis Rimefyldte og Pragt
man kun tiltruede Baggens selv, i hvis Navn Rimbrevene ere skrevne fra
Paradiset. Man gjettede og gjettede, men Forfatteren var og forblev skjult. 10
„Gjenganger-Brevene" Anledning var den Kamp, der var opstaadt imellem
Oehlenschläger og Heiberg ved en Kritik, som Heiberg havde skrevet i sin
„Flyvende Post" over Oehlenschlägers Tragedie „Væringerne i Miklagard".
I Begyndelsen førtes denne Strid i en Tone, der var begge Digterne værdig.
Da fremad tro af det lille sorsøiske Academi's Professorer som Oehlen- 15
schlägers Riddere med en Voldsomhed og Bitterhed mod Heiberg, som
sejdede ham til at fortsætte Kampen, der nu mere og mere bredte sig om
Oehlenschläger som Digter i det Hele. Den talenfulde af Heibergs Mod-
standere i Sora var vel Wilster, den uheldigste, især paa Grund af en frem-
fælsende, lidenskabelig, holdningsløs Tone, Hauch; hvorfor ogsaa Heiberg 20
gik skarpest til Værks mod denne Sidste. Hele denne Strid blev fulgt af
Publikum med en Iver, en Interesse, en Lidenskabelighed, som man naar
have oplevet for ret at kunne faa en Forestilling om. Paa den litteraire
Kampplads stod Slag paa Slag. Heiberg paa den ene Side og alle disse
sorsøiske Kæmpere paa den anden, uden at tale om en Hær af discipli- 25
nære Dagbladetroppe, der huggede løs paa Heiberg uden at give sig Tid
til at sigte og altsaa uden at ramme. Deres Heflighed mødte han med Sa-
tires Svøbe og fik derved Løfterne paa sin Side. Fehver ung Græmekolling,
enhver halvvekslet Literatus følte sig opfordret til at tiltale Heiberg, snart
med Tilbættelse som til en Skolebarn, snart bekræftende, snart med hvide 30
Rasb over hans Dughed. Hvor ere de nu henne, alle disse smaa Ravne, der
saa modige til alle Tider sætte sig paa den levende Stridshests Ryg i
Stedet for som andre skikkelige Ravne at holde sig til det døde Aasæd?
Striden var i Grunden en Fortsættelse af den berømte Strid mellem Bagge- 35
sen og Oehlenschläger. Heiberg havde opfyldt Baggensens Spødsmaal, da denne
1814 skrev til den unge Digter:

„Du Digter, der saa mindrig, som besæden,
Halv Yngling end, med spæde Vingeskul,
Lig dem paa Skuldrene af Amors Brud,
Qvad Digterinden denne Sang herveden,

40

Vil engang stor, som nu alt elskelig,
 Paa nærgående fuldvoxne syldne Viinger,
 Til Sangens Top, hvor Evalds Aand sig avinger,
 Fra vore Tones Kampplads svinge sig -
 Og Fremtids Genius i Upartiskhed lig,
 Naar, Psyche, Dit os her alt rakte Bøger
 Bag Gravens stille Løtte vederqvæger,
 Sangdemmo den i Live førte Krig
 Imellem Baggesen og Oehlenschläger."

10 Som stridende med Pen i Haenden havde Heiberg smædet ene i denne
 Kamp uden dog at savne Oprømtning fra andre Sider. De kom, som Isiden
 fra Himlen, denne ubekjendte Dommerrøst og lod sit Lod falde i Vagt-
 skaalet til Gunst for Heiberg, og dette var da en Del i Rasori og en anden
 Del i Glæde og Regeistring; men Alle vare enige om, at „Gjenganger-Bre-
 15 vene" var en mærkelig, fuldstændt Bog. Man var ikke langt fra at tro, at
 Baggesen virkelig pik igjennem og endnu engang besøgte Jorden med sine Rim-
 breve. Som det altid gaar, kom der nu en Mængde Efterbørere af disse Rim-
 breve; man tænkte: „So ein Ding will ich auch machen," men det viste sig
 snart, at „so ein Ding" ikke lader sig saa let „machen", som man smigrede
 20 sig med. Alle disse Fuserier ere forlangt glemt og bortskjyldede i Tidens
 Flv, men „Gjenganger-Breve" staa og vil staa, saa længe der er dansk
 Litteratur til. At det henrykkede Heiberg at faa en saadan Medkræmper ved
 sin Side, var naturligt. Han udtalte sin Taknemmelighed til den ubekjendte
 25 Digter, hvort han udtalte sin Sorg over, at Møhl ikke oplevede „Gjenganger-
 Brevene", vil jeg her blot anføre de Linier, der handle om denne:

„Af dem iblandt os, som til fælleds Gavn
 Tilføder Sprogens Værk, jeg kunde nævne flere;
 Dog — de vil jeg, thi det Næve.
 30 Som helst jeg nævnte, staaer der ikke mere.

Men Du, o Sanger, i dit Paradis,
 Hids Christian Møhl, som gik hvorhen vi stræbel
 Et nogen Genius er mere værd den Pris,
 At hilses af en ædel Digterhebe.
 35 Og troe kun ei, at han Din Uven var.
 Fordi han fordømte Lod, i Englands Med.

Sig til en Tolvtedeel* forlede
Af hvad derefter heft han saget har.
Den „Sandhed“, han i Aand og Ord erkjendte,
Og heller ikke her hans Blik forbi;
Den i hans Barm Begjæringens Flammer tændte 5
For Dine Sanges danske Melodie.
Akl Dine paradisiske skjæne Breve,
Som halsie mig med din bekjendte Klang,
Midt i den Glæde, som de vakte, bleve
Mig ofte til en dyb etersk Sang, 10
Fordi min helte Ven, med et poetisk Øre
For Taal i Livet, Taal i Poesie,
Ei skulde Paradisets Toner høre
Paa denne Jord, saa avn paa Harmonie.
O bring min Vilken hist i Aanders Bellig 15
Til Muses uerstattelige Ven,
Som med min Strængelæg var saa fortrulig,
At allerhelst for ham jeg rørte den!
I dette Veemods-Aar, hvis Timer nu forsvinde
Hvor fra sin bedste Ven min Muses skiltes ad, 20
Hav helliger hans elskte Minde
De sidste Toner af det sidste Qvad.

Det Tab, vor lille Kreds havde lidt ved Mohls Død, foragedes ved et
sædet, ikke mindre føleligt. Den udmærkede Mathematiker, Professor v.
Schmidten — en mangesaarig Ven af Heiberg og hans Moder — havde i 25
nogen Tid følt sit Bryt angrebet, og dette Onde greb saa hurtigt om sig, at
Lægerne paaagde ham at gjæse en liden i længere Tid til et sydligt Klima
for om muligt at standse Sygdommen. Han reiste nu i det tidlige Foraar til
Vestindien. En af de sidste Dage inden hans Afreise tillagte han en Mid-
dag hos os. En sørgelig Middag, thi Ingen af os troede paa nogensinde at 30
se ham nære. Da han sagde os sit sidste Farvel, sagde han sagte til sin
inderlig bedrøvede og hengivne Veninde, Fru Gyllenbourg, idet han pegede
hen paa Heiberg og mig: „Jeg vil reise med det Haab, at disses Forening
ikke er fjern.“ Han naaede netop sit Bestemmelsessted for at dø. I ham
tabte Videnskaben en udmærket Dyrker, hans Moder og Søster en kjærlig 35
Beskytter og hans fæ Væner en trofast og interessent Ven. Han havde en

* Har Hensyn til, at Mohl var med i den bekjendte „Tyv“ med Ragge-
sen for Oehlenschläger.

saa iørelig Lighed med Napoleon den 1ste. at, naar han besøgte Paris — hvilket han ofte gjorde, da han der havde Venner, hans hele Hjerter hang ved — stude de Franskmandene ofte, idet de gik ham forbi. Naar vi tre, Heiberg, hans Moder og jeg, om Aftenen sad sammen, hvor ofte gjentog da ikke Fru Gyldenborg: „Ak! hvor jeg dog savner den rare, fortræffelige Schmidt og den gode Mehl!“ Og de vare vel værd at savne, thi et mere velgjørende Selskab end disse Mænd skal man have ondt ved at finde.

Theatersæsonen var nu atter sluttet, men fri for Theatertjeneste var jeg endnu ikke, thi en Del af de ældre Skuespillere havde faaet Tilladelse til at give Forestillinger til egen Indtægt, og man bad mig nu om at assistere herved, hvilket jeg ikke godt kunde afslaa, uden at de vilde tage mig det ilde op. Hele Juni Maaned gik saaledes hen med, at jeg snart maatte spille for En af Skuespillerne, snart for en Anden.

Til disse Sommerstueopføringer overbælte Heiberg nu Scribes fortræffelige lille Lystspil „Den første Kjerlighed“, et Stykke, som enhver ung dramatisk Forfatter skulde studere for at lære, hvorledes et Stykkes Bygning bør være. Dette lille Lystspil, et af de første franske Stykker af denne Art, der gik over vor Scene, gjorde en overraskende Lykke. Den fortrinlige Besætning af alle Rollerne bidrog naturligvis meget dertil. Faderen i Stykket blev givet af vor udmærkede Comiker Frydendahl, Elskeren af Stage, Fatteren af Philster, den unge Pige af mig. Man kunde vel ikke sige, at Stage var noget eminent Talent, men han havde megen Anstand, hans Ydre var af Virkning paa Scenen, og han havde en eiendommelig Ironi, der aldrig forleiledede sin Virkning, og som kom ham ypperlig tilgode i denne Rolle. Philster og jeg vare unge Talenter, hvis Vinger ikke vare ganske udfoldede, men netop derfor af saa meget større Tillokkeelse for Publikum; og Frydendahl med sit mægtige Physiognomi, sit Læbe og sin Gratie var den, der bandt det Hele sammen til en Bouquet. Dette lille Stykke gik over Scenen med en saadan Lysetighed, en saadan Afrundethed i Sammenspillet, at Huset ringede af Latter og Bifald. Og dette gjentog sig, saa ofte det gik over Scenen, uagtet Publikum tilsidst kunde næsten hver Replik udenad, indtil Frydendahls Sygdom 1835. Frydendahl var et af disse fødte comiske Talenter, der virke ved deres Umidelbarhed. Noget egentligt Studium var her ikke at tale om. Men han var saa gjennemtrængt af Lune og Gratie, at det saa at sige var ham umuligt at være ugratieux. Alt klædte ham, hvad han end foretog sig, og han tillod sig ofte Gestus af saa burlesk Natur, at Ingen uden han ustraffet vilde have kunnet vove det. Hans Ydre var smukt og imponerende, og i det virkelige Liv saae han mere ud som en Minister fra et gammelt Hof end som en Skuespiller. Dette vidste han og havde derfor den Svaghed at være ydret fornem i sit Væsen mod Alle, især mod de yngre Talenter ved Theatret, der upege-

vovede at nærme sig ham, endog lede med ham. Denne Svaghed hos ham grusede ofte til Latterlighed, ja desværre til Raskhed og Uforskæmmethed. Til Trods for disse Egenskaber havde han kastet sin særdeles Kjerlighed paa mig, saa jeg til min Forundring for Alle, Gamle og Unge, havde, som man siger, aldeles Frisprog med den gamle Herre. Han legede ofte med mig som med et Barn, og han kaldte sig selv, og alle Andre med ham: min gamle Mand, en Spag, der var opkommen ved, at han i „Kingen Nr. 2“ absolut vilde have, at jeg skulde spille hans Kone. Naar vi spillede sammen, var han fuld af alle Slags Løier og var utættelig i at caressere mig. Den gamle Mandes Lystighed morede mig og Alle. Ideligt foreslog han mig, at vi skulde drikke Dns, og naar han var ret overgiven, sagde han altid Du til mig. I hvert Stykke, hvori han spillede, vilde han ogsaa have, at jeg skulde spille, enten der var en Rolle for mig eller ikke. Jeg havde det Held i ikke faa Aar at beholde denne Medspiller ved min Side. Desværre fik han i sin sidste Tid en indvendig Svaghed, der i Løbet af et Par Aar berøvede ham hans 15 legelige Kraft, uden at den var istand til at faa Bugt med hans guddommelige Lune. Jeg erindrer endnu, hvor svag han var de sidste Gange, vi spillede sammen i „Den første Kjerlighed“. Naar jeg som hans Datter heri stod paa Scenen og kjælede for ham, da led Tæserne ned ad hans Kinder, saa nervøs var den kreslige Mand bleven; og medens Publikum skoggerle af ham, stod han der grædende som et Barn. Ved hans Død blev givet en 20 Sørgefest paa Theatret, hvortil Heiberg havde skrevet Digtet „Miserere“. Jeg grød mine bitre Tæarer ved at have mistet ham, som ved sit udtømmelige Lune saa ofte havde haaret mig under vort Samspil. Hans Rolle i „Den første Kjerlighed“ gik nu over i andre Hænder, men Kjæden var brudt, 25 Fortrydelsen var borte.

Det Liv, som Heibergs Stykker og nu de Scribeske Lystespil tilligemed Digteren Hertz's Arbejder bage i Theatret, var saa heldigt som muligt for min Udvikling som Skuespillerinde. Thi kun nye Digterfrebringelser kunne give et Theater nyt Liv. At komme just i en saadan Periode hører til 30 en Skuespillers største Held, og dette Held havde jeg, uden at jeg dengang rigtig forstod min Lykke eller vidste, hvor stor den var. Jeg gik endnu saa smaat omkring i Taaget, og alt det Bifald, den Hylthing og Beundring, man viste mig, var mig endnu ikke ret bevidst, til Trods for hvad Alle gjorde for at vække min Bevidsthed i denne Retning. Min Skuespillerreflexion var 35 endnu ikke vakt af den Søvn, som Sjælen hvilede i. Som en Fugl bruger sine Vinger uden at tænke over, hvormed den flyver, saaledes brugte jeg instinktmæssigt, hvad Naturen havde lagt i mig, og just herved fald jeg sikkert. Før først den kunstneriske Reflexion vakt, kommer det Øieblik, hvor man begynder at spørge sig selv, om Grunden hvorfor og Mønden hvorfor 40

man flyver, da er vor Flugt ikke nær saa sikker. Men dette farlige Øieblik maa og skal komme, og da gjælder det, om man skal gaa frem eller tilbage.

I denne Sommer kom ogsaa Scribes „Qværkeren og Dandsrinden“ frem. Dette Stykke gjorde ligeledes en stor Opsigt og Lykke. Dandsrindens Rolle skal bringe Folk baade til at lo og græde; det Sidske troede Munge, jeg vilde strænde paa; men Udfaldet viste, at de havde taget fejl. I Fortællingen, hvor Dandsrinden meddelede Qværkeren sit Livs Historie, tjente min egen Barndom mig som Baggrund, og dette bidrog maaske væsentligt til at give min Følelse et Udtryk af Sandhed, som greb og rørte Publikum ligesom mig selv, uden at nogen kjendte eller vidste, hvad der satte mit Indre i Bevægelse. Den Hurtighed, hvormed man i de franske Conversationsstykker maa lade Smilet spille i Taurerne og Taurerne atter i Smilet, i den bestaar egentlig Evnen til at udføre denne Art af Comedier, iføld Spillet ikke skal blive tørt. Har man blot Smilet, da bliver Fremstillingen flad, har man blot Taurerne, da bliver den ung og monoton. Det er Foreningen af begge, der frembringer et levende Billede. Jeg mener, at jeg var i Besiddelse af begge disse Egenskaber; og enten man vil tillægge denne nye Genre Roen eller Dadel, saa var det mig, der gjorde, at den fandt Indgang hos det danske Publikum, idet jeg for mine Medspillende angav den Tone, hvori disse Stykker skulde fremføres, og derved udviklede Talenter blandt det øvrige Personale til med Held at virke i disse Arbejder, som af Nogle sættes for høit, af Andre for lavt. Man maa sige om dem, hvad man vil, de have høiet Veien for Simplicitet i Udtrykket og hare sønnet Øinene for Characterer, hentes ud af det virkelige Liv. Disse Portrin vil jeg haabe skal blive til Nytte for en ny, en dybere Genre af Comedier end de, hvortil disse franske Lydspil hidindtil have høvet sig. Vore Skuespillere vare ikke vant til at spille i denne lette Genre. De havde endt ved at lade Ordene løbe saa hurtigt over Tæbne og dog i denne Hurtighed nuancere skarpt, klart og bestemt. De vare ikke øvede i denne Hensættelse af piquante Replikker; deres Conversationstone havde enden Slud og Paryk paa fra de gamle tyske Comediers Tid, og jeg tillder mig som sagt ind, at jeg mere og mere i Aarenes Løb heri hjalp dem paa Gled ved mine Fremstillinger. Og hvem kunde jeg takke for dette mit Portrin i Conversationstone? Atter Heiberg, thi ved at høre ham selv og hans hele Kreds lærte mit Øre at opfange den Maade, uundfulde Mennesker conversere paa, og som hjalp mig lidt efter lidt til selv at komme i Besiddelse af Dannelsens Præg i Ord og Tale, som netop er nødvendigt i hine Skuespil. Den Skuespiller eller Skuespillerinde, som ikke i Livet er i Besiddelse af Conversationstone, vil aldrig paa Scenen kunne frembringe Illusion af Dannelse og Aandrigheid, hvilket netop disse

franske Comedier i høj Grad kræve af Kunstneren. Deene Læg med piquante Ord og Vendinger maa ikke lyde som Noget, der koster Umage, men som Noget, Læerne synes at være værdt til at øve til daglig Brug, og et slet Øre mærker snart, saa Ordet falder tillert eller naturligt for Kunstneren. Og dog er ogsaa her Noget, der — da Taler er om Kunst — man indøvre, 5 og som man maa vide Besked om. Mængen Skuespiller læser aldrig tillært sig Conversationstønnen, fordi han ikke vilde øve sig i at tale med Læerne i Stedet for med Brøstet. Hygsterne høre Tragedien til. I Conversationstykket maa Lyden frembringes med Læerne, thi kun med disse kan Taler blive let, hurtigt og flydende. Den tilspidsede Replik kan kun saaledes komme til sin Ret. Jeg har i Paris set Samson spille Ministeren i 10 „Statsmand og Borger“. Samson var en ikke høj, tyk, tung Mand, der i det Ydre sandelig Intet havde af, hvad man plejer at kalde Fornemt; men naar man hørte det elegante franske Sprog let og dannet lyde fra hans Læber, da vil jeg se den Tilskner, der vilde klage over, at han ikke var kommen nok 15 til Rollen.

Det gode Forhold, hvori jeg stod til saa godt som hele Personalet, gjorde at jeg i al Venlighed og uden at fæe Skin af Anmættelse ofte ved mine Raud og Bemærkninger bidrog til Afrundethed i Fremstillingerne. Det er ogsaa 20 vist, at disse franske Stykker bidroge overordentligt til at vænne saa vel Skuespillerne som Nationen til et udøle vort Moderemaal snukkere og correctere, og dette er maaske deres væsentligste Fortjeneste. Som ved enhver ny Kunstart, som ved Vaudeville, som ved Balletterne, blev der ellers løftet et Ramaskrig mod disse Comedier. Det hed ander her, at Snægen gik tilgrunde ved dem, at de vilde bringe Theatret i Forfald o. s. v. Først i 25 Aarenes Løb, da disse franske Arbejder virkelig bleve fæde, sentimentale Fabrikarbejder, forvildede man dem og satte dem som det eneste, der var værdt at se og værdt at spille; og i denne Forvildelse fulgte Skuespillerne og Publikum ad i skjen Feighed. Dog herom mætte længere her.

VORT EGET HJEM.

80

Ogsaa Sommer-skuespillerne vare nu ved Juni Maanedes Slutning 1831 forbi. Heiberg, der i saa mange Aar med Trofasthed havde hjulpet ved mig, vilde nu ikke give Tid længer, men skyndte med Utaalmodighed paa vor Forening. Det blev derfor besluttet, at den skulde finde Sted i al Hemmelighed i Slutningen af Juli. Hans Moder, mine Forældre og gamle Heiberg i Paris bleve 35 nu indviiede i vor Beslutning, men heller ingen Andre. Fru Gyllenbourg blev meget glad ved Efterretningen og sagde, at hun her fik et længe næret Ønske